

24

Красный бобр.

Regionalny Ośrodek Studiów
i Ochrony Środowiska Kulturowego
w Białymstoku

**KOŚCIÓŁ KATOLICKI NA PODLASIU
ZBIÓR DOKUMENTÓW EREKCYJNYCH
I FUNDUSZOWYCH**

4

KRASNYBÓR

Wstęp i opracowanie
Grzegorz RYŻEWSKI

Białystok 2000

D-EPJ20/01.12.21.

BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA
im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku

FUW0280432

Zgodnie z zapowiedzią kolejny zeszyt serii *Kościół katolicki na Podlasiu. Zbiór dokumentów erekcyjnych i funduszowych* poświęcony jest początkom parafii w Krasnymborze. Kościelne dzieje miejscowości związane są z działalnością zakonów: bazylianów, bernardynów i dominikanów. Od wieków działały tu dwa ośrodki duszpasterskie - prowadzony przez zakonników i drugi obsługiwany przez księży diecezjalnych.

Świątynia, wyróżniająca się wspaniałą architekturą, od stuleci daje schronienie cudownemu obrazowi Matki Boskiej. O randze ośrodka kultowego w Krasnymborze, świadczy fakt, iż wkrótce Wizerunek słynący cudami zostanie ukoronowany.

Mamy nadzieję, że publikacja wzbogaci wiedzę na temat tego ważnego centrum kultu maryjnego, oraz będzie wkładem do poznania dziejów kościoła katolickiego w naszym regionie kulturowym.

dr Józef Maroszek

W 1506 roku król Aleksander dał dwór, w grodzieńskim powiecie nad rzeką Perstunią, który dzierżył przedtem leśniczy grodzieński Koleda, Teodorowi Chreptowiczowi. Chreptowicz otrzymał również Puszcę Krasnybór, sianożęci na rzece Biebrzy oraz Wolkuszy i puszcę przylegającą do tego dworu w granicach: rzeka Perstuń, błoto, rzeka Niedźwiedzica, granica dóbr Hrynka Chodkiewicza, *Droga Wielka* z Grodna do rzeki Netty, błotko Storożyno, koło Raków kołodziej,¹ rzeka Perstuń, i tą rzeką do wymienionego dworca.² W granicach tych powstały dobra Lipsk (Hołynka). Dokument ten milczy na temat granic Puszczy Krasnybór. Znamy je dopiero z przywileju Zygmunta I wydanego w roku 1518, potwierdzającego, nadania Aleksandra: *poczowszy rekoju Lebiedinoju w reku Bobru, a rekoju Bobru do Osinok, potomu do Czarnoho Lesu, do Studienca Wody, do Kaplic, do Wielikoho Lesa, czerez bor do Lipowoho Lesa, do Chomiakowki, do Olszanki reki, kotoraja wpała w Wielikija Bołota, a tyje bołota pryszli do tojeż Lebiedinoje reczki.*³ Ten sam król, aktem wydanym w Kamiennej w roku 1522, nadał Teodorowi Chreptowiczowi obydwą brzegi, rzek Biebrzy i Lebiedzianki, oraz pozwolił, dla lepszego przejazdu z dworu Lipska do puszczy, zbudować groblę, oraz młyn na rzece Lebiedziance. Przywilej ten znany jest z potwierdzenia, danego Jerzemu Chreptowiczowi, przez Zygmunta Augusta w roku 1554.⁴ Kolejny raz granicę Puszczy Krasnybór opisał Zygmunt III w roku 1590: *poczowszy rekoju Lebiedinoju w reku Bobru, a rekoju Bobru do Timowa uroczyszczu, a od Timowa do Osinok, od Osinok do Czornoho Lesa, od Czornoho*

Lesą do Żimniese (?) Wody, od tot do Kaplic, od Kaplic do Wielikoho Lesa, od Wielikoho Lesa na bor rubeżami starymi, a borom do Lipowoho Lesa, czerez bor do Chomaszowa, z Chomaszowa do Olszanki rzeczki, kotoraja wpada w Wielikije Bołota, a tyje bołota przyszi do tojeż Lebiedinoje reki.⁵

Można wyróżnić trzy kierunki, z których napływała ludność kolonizująca te tereny: 1) od strony Grodna, 2) od strony Merecza i Olity, 3) od strony Mazowsza i ziem zajętych przez krzyżaków. Od strony Grodna osadnictwo dotarło do dolnego biegu rzeki Hańczy i bagien nad rzeką Wołkuszą. Sięgało ono tam już za czasów jaćwieskich, a w wyniku nadania puszczy, zwanej *Krasnym Borem*, w 1506 r. Chreptowiczom posunęło się ono enklawą na zachód, wzdłuż rzeki Biebrzy za rzekę Lebedzin, gdzie utworzyła się w puszczy, wśród bagien i borów wyspa osadnicza dóbr krasnoborskich.⁶

Prowadzący badania nad gwarami ludowymi, powiatu augustowskiego, Tadeusz Zdancewicz uważał, iż dowodzą one, że teren dóbr krasnoborskich charakteryzował się znacznym udziałem elementu białoruskiego w kolonizacji.⁷ Najtrudniej jest ocenić rolę elementu litewskiego.⁸ Jerzy Ochmański twierdził, iż była ona, na tych terenach, znacząca.⁹ Wydaje się bardzo prawdopodobne, że Chreptowiczowie, otrzymując omawiane dobra, przynosili osadników z ziem już wcześniej będących w posiadaniu rodu, a więc: Lipska (Hołynka), Sienna czy Szczors. Znalazło to swoje odbicie w erygowaniu tu, początkowo, parafii obrządku wschodniego.¹⁰

Nie jest do końca pewna data jej utworzenia. W akcie z 27 VIII 1598 roku, uposażającym plebana krasnoborskiego w grunta wsi Osinki, czytamy: *...która wioska acz ma w sobie włók 10 wymierzonych, jednak 2 włóki na popa greckiego nabożeństwa, w tejsze wiosce mieszkającego są oddzielone.*¹¹ W 1627 roku Adam Chreptowicz fundował w Osinakach (Sztabin) cerkiew, przy której nadał dom na mieszkanie prezbiterowi.¹² Również z korespondencji Karola Brzostowskiego, dowiadujemy się, iż jego przodkowie, po matce Ewie Chreptowiczowej, fundowali cerkiew ruską dla swych poddanych.¹³ Według Anny Czapskiej, parafialny kościół krasnoborski

mógł być postawiony na miejscu pierwotnej, pochodzącej z XVI wieku cerkwi.¹⁴

Jak wynika z powyższego, parafię grecką w Krasnymborze utworzono wcześniej niż katolicką, a więc przed 27 VIII 1598 roku. Najczęściej przyjmowaną datą jej powstania jest rok 1513.¹⁵ Istniały prawdopodobnie dwie greckie świątynie: jedna w Krasnymborze, a druga (powstała jako unicka w 1627 roku) w Osinkach (Sztabin). Wraz z postępującym procesem polonizacji i katolicyzacji cerkiew w parafialna w Krasnymborze przestała istnieć. Karol Brzostowski pisał: *Lud oświecając się przyjął wiarę katolicką.*¹⁶ W połowie XVII wieku zamieniono istniejącą w Osinkach cerkiew unicką na świątynię katolicką.¹⁷ Jeszcze w XIX wieku, podróżujący po dobrach sztabińskich Ludwik Pietrusiński zapisał: *Morgi te doprowadzają do folwarczku, stojącego na wzgórku przy drodze. Zwał on się niegdyś Popowszczyzną. Brzostowski nazwał go Awulsem Sztabińskim. Jest tu tylko gorzelnia zwana zwykle Sztabińską, i przy niej urządzony jest dozór nad wspomnianymi morgami.*¹⁸ Opisywane przez niego miejsce, znajduje się tuż na północny-wschód od Sztabina. Nazwa folwarku wskazuje, że prawdopodobnie był własnością obsługującego parafię popa, lub powstał w należących do niego włościach.

Właścicielami dóbr krasnoborskich oraz kolatorami i opiekunami parafii byli Chreptowiczowie herbu Odrowąż. Pochodzili z województwa nowogródzkiego, gdzie mieli majątek Szczorsy. Autor kroniki rodu Joachim Chreptowicz uważa, iż dobra te posiadali już za czasów wielkiego księcia Witolda.¹⁹ Na Wołyniu dzierżyli Bohurum nad Horyniem, a w powiecie grodzieńskim dobra Lipsk (Hołynka) oraz Krasnybór.

Joachim twierdzi, iż wszyscy Chreptowiczowie, *którzy się znajdują w różnych województwach i powiatach jak to: w nowogródzkim, w słonimskim, w grodzieńskim, w mozyrskim, są jednego domu, jednego herbu i wszyscy mają drugie imię czyli przydomek Litawor... Skąd by mieli to drugie imię Litawor, pewności niema, prócz domyślania się, że któryś z ich przodków w wojnach i wzajemnych najazdach między krzyżakami i Litwą był nazwany od*

nieprzyjaciół imieniem jego ojczyzny w niemieckim języku – Littawor – Litwin, a od niego na następców płynęło to imię.

Protoplastą tej rodziny miał być Wyszegierd, który w czasie unii 1413 roku *przyjął od domów koronnych herb Odrowąż*. Był on zarazem antenatem rodu Wyszegierdów, lecz nie wiadomo kiedy się te dwa domy rozdzieliły.

Pierwszym Chreptowiczem, którego istnienie potwierdzają przekazy źródłowe, był Jakub Chreptowicz, żyjący w początkach XV wieku. Wynika to z przywileju Zygmunta I, wystawionego w Wilnie w 1528 roku, danego Bogdanowi Chreptowiczowi, synowi Marcina, potwierdzającego *imienie Bohuryn, w którym wyraża, że ten Bogdan syn Marcina miał stryja Bazylego, że Bazyli był synem pierwszego Bogdana, a temu Bogdanowi brat jego Daniel, który był synem Jakuba: Danillo Jakubowicz darował Bohuryn*.²⁰

Chreptowiczowie od końca XV, do połowy wieku XVII należeli do najmożniejszych rodów Wielkiego Księstwa Litewskiego. W tym czasie, reprezentowani byli przez tak wybitne postacie jak: Jan Litawor Chreptowicz, podskarbi dworny litewski, marszałek hospodarski. Według świadectwa Strykowskiemu, *gdy Aleksandra podnoszono na tron wielkoksiążęcy, gdy już na majestacie posadzili, a biskup wileński Tabor nad nim błogosławieństwo i napomnienie pasterskie, według zwyczaju wyprawił, wstał Litawor Chreptowicz, Wielkiego Księstwa marszałek najwyższy, ten mu goły miecz, jak był obyczaj podając za rozkazaniem panów litewskich... przemawiał*.²¹ Kilkakrotnie posłował do Moskwy, w celu omówienia małżeństwa króla Aleksandra z ks. Heleną. W 1500 roku, w bitwie nad Wiedruszą dostał się do niewoli moskiewskiej, wraz z hetmanem Konstantym Ostrogskim, z której powrócił w 1509 roku. Posiadał liczne dobra oraz piastował szereg najwyższych godności.²²

Niezwykle barwną osobowością była jego żona, ks. Jadwiga Aleksandrowna Holszańska. Ciekawie przedstawia się historia ślubu jej córki z Jerzym Ościakowiczem, który musiał wyrwać swą wybrankę z rąk matki siłą. Zanim to nastąpiło, Jadwiga Chreptowiczowa nie usłuchała woli królewskiej Zygmunta I, który nakazywał jej oddać córkę za Ościka. Dwukrotnie nie dopuściła do

córki posłów monarszych, całkowicie lekceważąc ich urząd. Oskarżyła przed królem Zygmuntem I i arcybiskupem Łaskim, drugiego swojego zięcia Jana Oborskiego, o wiezienie swej córki, mimo, że sama wydała ją za niego. Procesowała się też ze swymi córkami o dobra podlaskie, które otrzymała w dożywocie. W 1528 roku obowiązana była do wystawienia z swych dóbr litewskich i podlaskich 76 koni.²³

Inną wybitną osobistością był Marcin Chreptowicz, w 1496 roku koniuszy dworny, namiestnik izblański oraz żołudzki. Od 1502 do 1504 piastował godność podskarbiego dwornego. Był więziony za udział w spisku Glińskiego, w latach 1509-1511. Od Zygmunta I w 1524 roku otrzymał koniuszostwo trockie i marszałkostwo hospodarskie. Był właścicielem wielu majątności min. Dorguń nad rzeką o tej nazwie.²⁴

Jeden z Chreptowiczów, Melecy, był w latach 1574-1593 archimandrytą monasteru pieczarskiego, a w latach 1580-1593 biskupem włodzimiersko-brzeskim. Za młodu brał udział w wojnach z Moskwą, za co otrzymał w nagrodę beneficja kościelne. Zgromadził olbrzymie majątki, o które po jego śmierci rozgorzał zacięty spór między jego rodziną a kapitułą.²⁵

Do wysokich godności doszedł, syn Adama właściciela Krasnegoboru, Jerzy Chreptowicz. Uczestniczył w wojnie inflanckiej i w zdobyciu Parnawy w 1609 roku. Od 1615 r. pozostawał pod dowództwem hetmana polnego Krzysztofa Radziwiłła; brał udział w walkach z Moskwą. Piastował kolejno urzędy leśniczego mereckiego, orszańskiego, kryńskiego i przelańskiego. W 1632 r. otrzymał kasztelanię smoleńską, w grudniu 1643 r. kasztelanię żmudzka, w styczniu 1645 r. województwo parnawskie a w kwietniu 1646 r. województwo nowogródzkie. W cerkwi bazylianów nowogródzkich ufundował piękną tablicę marmurową, z herbem Odrowążem, ku czci swego ojca Adama i dziada Iwana Chreptowiczów.²⁶ W Wilnie na Łukiszkach, fundował w roku 1624 kościół pod wezwaniem św. Filipa i Jakuba, oraz klasztor dominikanów.²⁷ Posiadał liczne majątki, m. in. Lipsk (Hołynkę).²⁸

Chreptowiczowie są rodem niezwykle zasłużonym dla kultury polskiej. Byli fundatorami cerkwi, zborów i kościołów. Wiele

klasztorów zawdzięcza im swoje uposażenie. Szczególną pieczę otaczali cerkwie bazyliańców, funkcjonujące w woj. nowogródzkim: szczorsowska, sienieńska, nowogródzką, bogate fundusze świadczą o tym dobitnie.²⁹

W drugiej połowie wieku XVII oraz w pierwszej XVIII, znaczenie rodziny podupada. Dopiero Joachim Chreptowicz, najwybitniejsza postać w historii rodu, dojdzie do najwyższych urzędów w państwie i stanie się jednym z najbogatszych i najpotężniejszych ludzi w Rzeczpospolitej.

Szczególne miejsce w dziejach parafii i dóbr krasnoborskich zajmują trzej pierwsi właściciele majątku, którzy skolonizowali puszcę, zorganizowali dobra, fundowali parafie: początkowo obrządku wschodniego, następnie katolicką, wybudowali i uposażyli świątynie i klasztor.

Pierwszym posiadaczem Krasnegoboru, z rodu Chreptowiczów, był Teodor (Fiedor, Fedko, Tedko) Chreptowicz, syn Bogdana. Od września 1493 roku objął urząd podskarbiego dwornego, po starszym bracie swoim Janie Litaworze. W 1501 roku został podskarbisem ziemskim. Jako członek rady Wielkiej Książęcej, podpisał przymierze wielkiego ks. Aleksandra z Walterem Plettenbergiem przeciwko Moskwie (21 VI 1501). Był kolejno namiestnikiem bielickim, berestejskim i ostrzyńskim.³⁰

We wrześniu 1495 roku Aleksander dał jemu imię Siemno³¹ W 1499 roku, tenże król oddał mu Lubcz, który w roku 1528 nabył od Chreptowiczów Albrecht Gasztołd, wojewoda wileński.³² W roku 1505 lub 1506 otrzymał Teodor *wiecznością imię Lipsk i Puszcę Krasnobor albo Przekop nazwaną w powiecie grodzieńskim. Ponieważ ten przywilej ruski, przez dawność zaczął niszczyć, wpisany jest z aprobatą na przywilej Zygmunta III, Adamowi Chreptowiczowi, podkomorzemu nowogródzkiemu na sejmie roku 1590 aprila 6 [6 IV 1590] dnia dany. Zygmunt I w 1507 roku, 29 grudnia nadał mu przywilej na sześć służb chłopów Żabiczów i na staw z młynem w powiecie grodzieńskim ...dla zasług publicznie ojcu jego Kazimierzowi i bratu Aleksandrowi królom czynione. Rok później, tenże monarcha kwitował go z danych rachunków skarbowych. W*

1510 roku, nadał mu *asygnację na zapłacenie kupcom za rozmaite towary przez niego dla króla kredytem brane*.³³ Przywilejem roku 1522 wystawionym w Kamiennej, Zygmunt I nadał Teodorowi obydwu brzegi rzek Biebrzy i Lebedzianki, odgraniczające Krasnybór od puszczy królewskiej.³⁴ Tego roku, dnia 12 grudnia otrzymał przywilej na *opeku i w obronu i w podanie Monastyr Preczystoie Bohomaterij Ławreszewski*.³⁵

Oskarżony o udział w spisku Glińskiego, był więziony w latach 1509-1511 i chociaż został pozbawiony wysokich urzędów, zatrzymał wszystkie posiadane dobra. W akcie sprzedaży dworu w Wilnie ks. Konstantemu Ostrogskiemu w roku 1521 występuje jako *podskarbij perwej ziemskij hospodara*.³⁶

Jako właściciel dóbr krasnoborskich fundował tu około roku 1513 parafię grecką³⁷

Umarł Teodor Chreptowicz między rokiem 1522, a rokiem 1528, gdyż w 1522 r. żył jeszcze, kiedy otrzymał w opiekę monastyr ławreszewski, natomiast w roku 1528 jego żona wystawiła na wyprawę wojenną pięć koni, co pokazuje, że w tym roku Teodor Chreptowicz nie żył.³⁸

Zostawił żonę Marię, syna Jerzego oraz córkę Olenę, która wyszła za ks. Teodora Czetwertyńskiego, który zabezpieczył jej posagu 1000 kop groszy na swoich dobrach.³⁹

Po śmierci Teodora Chreptowicza, dysponentem dóbr Lipsk (Hołynka) i Puszczy Krasnybór został jego syn Jerzy, dworzanin królewski. Żoną Jerzego była Ludmiła Juriewna, kniaziowna Hołowczyńska, fundatorka cerkwi w Lipsku (Hołynce).⁴⁰

Joachim Chreptowicz posiadał o tej postaci następujące informacje: 17 grudnia 1534 roku, *...czynił manifest Jerzy i bracia jego stryjeczni Iwan i Bohdan Chreptowiczowie, dworzanie królewscy na księcia Słuckiego*. Następnie czytamy: *Roku 1540 augusta 14 [14 VIII 1540] pilność ziemianina trockiego Iwaszkiewicza przeciwko Jerzemu Chreptowiczowi, dworzaninowi królewskiemu czyniona. Zaskarżenie plebana Kroszyńskiego na Jerzego Chreptowicza, o nie oddanie dziesięciny wytycznej do kościoła sienieńskiego podług fundusza*.⁴¹

Przywilejem roku 1554 otrzymał od Zygmunta Augusta potwierdzenie nadań, jakie dostał jego ojciec Teodor...*na grunta przyległe do jego majątności Krasnybór, do rzeki Lebedziny i Bobry oblewających Krasnoborską Puszcę.*⁴² Ten przywilej, jak pisał Joachim Chreptowicz, *najduje się w Archiwum Domu w oryginale na pergaminie z wiszącą pieczęcią.*⁴³

Dokładnie nie wiadomo, kiedy został duchownym, a następnie arcybiskupem połockim. Adam Chreptowicz pod rokiem 1555 zapisał: *Urodzony pan Jerzy Chreptowicz władyka połocki, dziad mój, z tymże się światem pożegnał w Połocku, miesiąca januarii, dnia szóstego*[6 I 1555], *na dzień godzin cztery na pół zegarzu, tamże pochowany.*⁴⁴

Joachim Chreptowicz twierdził, że Jerzy został księdzem po śmierci żony.⁴⁵ Jednak po roku 1555 właścicielką dóbr Lipsk (Hołynka) jest *...pani Jurowa Chreptowiczowa.*⁴⁶ Miał więc, zapewne, rację Jerzy Wiśniewski pisząc, że Chreptowicz został księdzem po rozwodzie z żoną, a nie po jej śmierci..⁴⁷

Synem Jerzego był Jan Chreptowicz, który zmarł dość młodo, zostawiając majątek starszemu swemu synowi Janowi. Po śmierci tegoż schedę obejmuje jego młodszy brat - Adam.

Adam Iwanowicz Chreptowicz (1557-1632) podkomorzy nowogródzki jest postacią centralną w dziejach dóbr Krasnybór. To on skolonizował puszcę, na terenie której powstał spory majątek. Jest również autorem pierwszej kroniki dotyczącej rodziny. Urodził się w 1557 roku w *Siennie miesiąca grudnia dnia dwudziestego*[20 XII 1557]. Pierwszą jego żoną była Elżbieta Słuszczanka, starościanka krzyczewska, która zmarła w 1583 roku. Drugi raz ożenił się w 1584 r...*Na mięsopusty w Wilnie pojąłem małżonkę swoją panią Annę Komajewską w stan święty małżeński daj Boże szczęśliwie, którą mi wydawał jm. pan wojewoda trocki, wuj jej z panem Stanisławem Naruszewiczem.*⁴⁸ Anna Komajewska była córką Jana Jurewicza Stankowicza Komajewskiego, marszałka królewskiego, starosty ożskiego, przelomskiego, kowieńskiego i Krystyny z Hlebowiczów, córki Jana, wojewody wileńskiego.⁴⁹

Wymurował cerkiew i klasztor w Krasnymborze, gdzie sprowadził mnichów reguły św. Bazylego, którzy przyjęli unię, i przebywali tu do

1627 roku, po czym przenieśli się do Nowogródka. Uposażył również cerkiew w Osinkach (Sztabin) oraz nadał tam dom na mieszkanie prepozytowi.⁵⁰ 27 VIII 1598 roku, fundował w Krasnymborze katolicki kościół parafialny.⁵¹ Jako dziedzic Lipska (Hołynki) opiekował się tamtejszą cerkwią.⁵²

Król Zygmunt III przywilejem z 1590 roku potwierdził mu posiadanie Puszczy Krasnoborskiej, wraz z ograniczeniem.⁵³ Oprócz odziedziczonych majątków, uzyskał w posagu po żonie Annie Komajewskiej *imienie Wiszniew z folwarkiem, imienie Dzitwę, imienie Wołymę, Kimele, imienie Ponary, a dwadzieścia osm i pół tysiąca złotych polskich* [28500 złp].⁵⁴

Wiele wątpliwości budzi orientacja religijna Adama. Niektóre wzmianki mogą świadczyć o tym, że zanim przeszedł z prawosławia na katolicyzm, był wyznawcą religii reformowanej, a przynajmniej sympatykiem. Wydał swoich dwóch synów za córki Nonharta, protestanta, właściciela Gojcieniszek.⁵⁵ W *Starożytnej Polsce* pod hasłem Gojcieniszki czytamy: *Córka Nonharta, Chreptowiczowa, dopełniając woli ostatniej ojca z funduszu jego i własnego swojego oraz siostry swojej fundowała i wymurowała, blisko zamku kościół ewangelicki, który jest uważany filją kościoła wileńskiego.*⁵⁶ Z kolei *Słownik Geograficzny* podaje: *Noryńsk ... Ale Stefan Niemirycz, za powodem matki swojej z domu Chreptowiczowej, socynianki, pierwszy z rodu obrządek ojców porzucił i stał się także socynianinem.*⁵⁷ Był on siostrzeńcem Adama: *Roku Pańskiego 1617. Lisowczycy/: to jest żołnierz Lisowskiego :/ pana Stefana Niemirycza, siostrzanka mojego, zbiwszy mu ludzi 2000 pojмали, który okupując się dał 20000 .*⁵⁸ W Archiwum Radziwiłłów, zachowało się 18 listów Adama Chreptowicza do Krzysztofa Radziwiłła, wojewody wileńskiego, hetmana wielkiego litewskiego, posiadacza między innymi Zabłudowa na Podlasiu, kalwina.⁵⁹ W jednym z listów skarżył się, że zabito jego poddanego bojara, za to, że był socynianinem.⁶⁰ Posiadamy również informację, iż Bazylia Owsiana, żona Michała Chreptowicza, umierając w 1617 roku była *odmiennej religii.*⁶¹

Wzmianki te przemawiają za tym, iż hasła reformy kościelnej, nie przeszły w rodzinie Chreptowiczów bez echa. Jest to bardzo symptomatyczne, że szlachta litewsko-ruska, przechodziła z prawosławia na katolicyzm poprzez wyznania reformowane. To właśnie reformacja, w dużej mierze, przyczyniła się do polonizacji i katolicyzacji prawosławnych rodów Wielkiego Księstwa Litewskiego.⁶² Trudno powiedzieć kiedy, Adam nawrócił się na katolicyzm, być może cezurą jest rok 1598, data fundacji parafii katolickiej w Krasnymborze. Podobno, również kościół ewangelicki w Wiszniewie oddał religii katolickiej.⁶³

Próbował zająć i skolonizować puszcę nad Serwami, o co miał spór z Piotrem Wiesiołowskim, leśniczym grodzieńskim. Sprawa zakończyła się dekretem królewskim z 1608 roku, który przyznawał mu tylko wchody.⁶⁴

Sam będąc człowiekiem światłym, starannie kształcił swoich synów: *Aleksandra i Ostafieja synów moich do Ornety z Brązberku dla nauki niemieckiego języka odesłałem, miesiąca stycznia, dnia drugiego[2.I].*⁶⁵ Umierając około 1632 roku, zostawił synów 4: *Jerzego, Aleksandra, Eustachego i Jana. Córek 3. Z tych Elżbieta rodziła się w Siennie roku 1585, poszła w roku 1603 za Filona Kopcia, marszałka lidzkiego. Krystyna zmarła roku 1589, w dzieciennym wieku.*⁶⁶ Jak twierdziła Anna Czapska, ciało Adama złożone było w krypcie kościoła krasnoborskiego.⁶⁷ Natomiast Józef Żmigrodzki pisał, że jego ciało spoczywa w katedrze bazylianów w Nowogródku.⁶⁸ Inne przekazy milczą na ten temat.

W 1598 roku 27 sierpnia Adam Chreptowicz ufundował i uposażył parafię katolicką w Krasnymborze.

Nadanie obejmowało osiem włók ziemi w Osinkach oraz ogrody i role przy gruntach folwarku przekopskiego (na pięć beczek zasiewu). Ponadto barcie w lesie, wygon w borze, pozwolenie na wolny wyrąb drzewa w puszczy, na łowienie ryb w Biebrzy i Lebiedziance, oraz na zbudowanie młyna w Osinkach na rzece Krzywej.⁶⁹

Z aktu 1598 roku uposażającego parafię dowiadujemy się o istnieniu następujących osad do niej należących: Cisów, Jesionowo, Kamień, Krasnoborki, Kunice (Kunicha), Lebiedzin, Osinki (Sztabin), Przekop (Krasnybór), oraz osady bojarów: Dyla, Iwana Tokacza, Andrzeja, Fiodora Wilamonowicza.⁷⁰

W 1784 roku biskup wileński, Ignacy Massalski ogłosił list pasterski wzywający do opisania parafii w diecezji wileńskiej. Każdy pleban musiał opisać swoją parafię według podanego schematu: ... *położenie miejsc, dróg, miast, miasteczek, wsi, nawet ludzi ruskiego obrządku lub obcej religii osiadłych, tudzież zaścianków...*⁷¹. Opisy te posłużyły m. in. do sporządzenia *Mappy szczególnej województwa podlaskiego* Karola de Perthées z 1795 roku.⁷²

Niedawno, w Centralnym Litewskim Państwowym Archiwum Historycznym w Wilnie, odnaleziono oryginalne opisy wielu parafii, do tej pory znane jedynie z kopii przechowywanych w Bibliotece Akademii Nauk Ukrainy w Kijowie, a wydawanych przez Wiesławę Wernerową.⁷³

Jeden z opisów dotyczy omawianej parafii, a sporządzony został przez plebana krasnoborskiego Szymona Leńczewskiego. Wynika z niego, że w roku 1784 do parafii należały następujące wsie: Balinka, Budy, Cisów, Długie, Hruskie, Huta, Janówek, Jastrzębna, Jesionowo, Kopiec, Koziaszyża karczma, Krasnybór, Krasnoborki, Kryłatka, Lebiedzin, Nowawieś, Sosnowo, Sztabin.

O granicach parafii ksiądz Leńczewski pisze w sposób następujący: *Imo Droga do Augustowa razem trakt publiczny królewiecki, tak zimowy jako letni, począwszy od kościoła parafialnego krasnoborskiego na zachód letni borami, lasami, drogą kamienistą, miejscami błotnistą, wzgórzystą, po prawej ręce Balinka jm. pana Kozłowskiego i tu się kończy granica parafii krasnoborskiej. 2do Droga do Lipska, gdzie jest kościół parafialny graniczący, na wschód letni przez wieś Jastrzębna o pół mili, i tu się kończy parafia krasnoborska. 3tio Droga do Dąbrowy, gdzie jest kościół parafialny graniczący na wschód zimowy drogą błotnistą przez las i przez wieś Jastrzębną niedaleko karczmy Swierzbutowa, należącej do dóbr JKM i*

tu się kończy parafia krasnoborska.⁷⁴ Oprócz wymienionego Lipska i Dąbrowy parafia krasnoborska graniczyła na południu z parafią chodorowską. W analogicznym opisie pleban chodorowski stwierdzał, że od jego kościoła sąsiednim jest: ... w *Sztabinie miasteczku kościół, w dobrach i do parafii Krasny Bór nazwanych JW Chreptowicza podkanclerzego WXLitt. dziedzicznych i tegoż erekcyi, na północ od Chodorówki o mil dwie duże i za rzeką Bobrą stojący.*⁷⁵ Sąsiednią parafia była też parafia jamińska: ...*I ten kościół jamiński na południe graniczy letnie z kościołem stabińskim...*⁷⁶ Na północy graniczyła parafia krasnoborska z kościołem augustowskim. Ks. Łukasz Franciszek Mateusz tamtejszy proboszcz pisząc o parafiach sąsiednich stwierdzał: *Krasny Bór kościół parafialny Jmci XX Dominikanów, drugi w dobrach JW Chreptowicza podkanclerzego, między wschodem i południem letnim mil cztery wielkie.*⁷⁷

Ośrodek duszpasterski w Krasnymborze obsługiwał też wiernych z sąsiednich placówek. I tak w latach 1760-1785 w księdze chrztów, często pojawiają się takie miejscowości jak: Domurady, Jaminy, Ostrówek, Płaskie, Ciemne, Małowista, Kolnica, Horodnianka.⁷⁸ Było to, zapewne, spowodowane bliskością kościoła krasnoborskiego.

Z opisu księdza Leńczewskiego wynika, że w tym przypadku struktura parafialna nie pokrywała się ze strukturą własnościową. Oprócz wsi należących do Chreptowiczów, w skład jej wchodziły dzierżawione wsie królewskie: *Balinka jm. pana Kozłowskiego między zachodem i wschodem letnim, względem kościoła krasnoborskiego mila mała jedna... Hruskie jm. pana Olzerowicza na wschodzie letnim mila jedna wielka, pomiędzy błotami i lasami... Jastrzębna jm. pana Olzerowicza na wschodzie letnim pół mile wielkie.*⁷⁹ Natomiast lustracja dymów z roku 1789 wymienia wieś Promiski leżącą w dobrach Krasnybór Joachima Chreptowicza, która według opisu plebana do parafii krasnoborskiej nie należała.⁸⁰ Być może osada Promiski powstała po 1784 roku, co jednak nie zmienia faktu, że obie struktury się nie pokrywały.

Na terenie parafii Krasnybór, do 1824 roku, funkcjonowały trzy, a być może cztery zgromadzenia zakonne. Pierwszym z nich byli bazylianie.

W dotychczasowej literaturze historycznej, dotyczącej bazylianów krasnoborskich, nie ma żadnych pewnych informacji. Te, które się pojawiają, oparte są na tradycji, lub wzmiankach XIX wiecznych badaczy.⁸¹ Z braku rzetelnej wiedzy, temat ten był przyczyną wielu polemik, a nieraz ostrych sporów.⁸² Znamca przedmiotu, ks. Witold Jemielity, podsumowując całą wiedzę dotyczącą zagadnienia stwierdzał: W Krasnymborze mieszkali zakonnicy obrządku wschodniego, nie wiadomo czy byli to bazylianie czy bazylianki, czy przeszli na unię czy zachowali wyznanie prawosławne, nie wiadomo kiedy stąd odeszli i co było tego przyczyną.⁸³

W XIX wieku, opierając się na tradycji rodzinnej, w jednym ze swoich listów skierowanych do Prześwietnego Konsystorza Jeneralnego Dyecezyi Augustowskiej, Karol Brzostowski pisał, że *przodkowie jego [po kądzieli] a byli nimi Adam Chreptowicz i Konstancja Chreptowiczowa fundowali cerkiew ruską, murowaną, gdzie lud potenczas greckiej religii do bazylianów na nabożeństwa zbierał się.*⁸⁴ W 1826 roku, miejscowy proboszcz stwierdzał, że *jest tradycja, że murowany kościół był fundowany przez Chreptowiczów, dla zakonników ruskich prawosławnych, inni, że dla unickich bazylianów.*⁸⁵ W 1661 roku Samuel Chreptowicz pisał: *klasztor przy kościele przez Adama Litawora Chreptowicza, podkomorzego nowogródzkiego, dziada mego zmurowany jest.*⁸⁶ Również badacze XIX wiecni mówili o istniejącym w Krasnymborze zakonie obrządku wschodniego: *Krasnybór. O siedem mil od Grodna, dziedziczny majątek hr. Chreptowiczów. W nim od dawna był wymurowany kościół z klasztorem; zajęty naprzód przez XX. Bazylianów, gdy zaś ci, dla szczupłości dochodów, nie mogąc się utrzymać, opuścili go...*⁸⁷ Wszystkie te wzmianki nie dają odpowiedzi na zasadnicze pytania. Bazylianie czy bazylianki? Prawosławni czy unicy? Kiedy i dlaczego opuścili to miejsce?

Odpowiedzi na powyższe problemy może dostarczyć dokument pergaminowy, przechowywany w Bibliotece Litewskiej Akademii Nauk w Wilnie. Dokument ten pisany w języku ruskim, wystawiony dnia 5 lutego 1627 roku w Krasnymborze, przez Adama Chreptowicza, podkomorzego nowogródzkiego, przynosi następujące informacje: Adam Chreptowicz wymurował cerkiew i klasztor reguły św. Wasila w Krasnymborze. Nadał temu klasztorowi folwark Cisów i sioło Kamień. W wyniku morowego powietrza wszyscy poddani monasterscy wymarli. Zakonnicy wzięli w zamian pewną sumę pieniędzy, za którą w miejsce fundacji krasnoborskiej, dostali inną w nowogródzkim monasterze. Adam Chreptowicz nie chciał aby cerkiew krasnoborska zostawać miała bez uposażenia, więc w miejsce starej fundacji nadał trzy włóki ziemi. Oddzielnie fundował w majątności krasnoborskiej, w miasteczku Osinki, cerkiew przy, której nadał mieszkanie dla popa.⁸⁸

Z przytoczonego dokumentu wynika, że Adam Chreptowicz wymurował oraz uposażył klasztor i cerkiew mnichów reguły św. Wasila. Jeżeli ogólnie przyjęta data budowy kościoła w Krasnymborze (1584-1589) jest właściwa, fundacja dotyczyła zakonników obrządku wschodniego, jako, że było to przed unią.⁸⁹ Przechodząc na katolicyzm fundator, określił charakter wyznaniowy placówki. Trudno bowiem wyobrazić sobie sytuację, gdzie mnisi opiekujący się mauzoleum rodowym Chreptowiczów, mimo konwersji patronów na rzymski katolicyzm pozostaliby przy wierze prawosławnej. Z podobną sytuacją spotykamy się np. w Supraślu.⁹⁰ Bazylianie przebywali w Krasnymborze do 1627 roku, kiedy w wyniku morowego powietrza, które wygubiło ich poddanych, otrzymali zamiannę funduszu i wynieśli się do Nowogródka. Badacze XIX wieczni przyjmują rok 1632 jako datę fundacji Bazylianów w Nowogródku, przez tegoż Adama Chreptowicza, podkomorzego nowogródzkiego.⁹¹ Jedynie ks. Kurczewski podaje rok 1623.⁹² Wyżej cytowany dokument z 1627 roku dowodzi, iż fundacja ta miała miejsce, przed jego wystawieniem.

W wyżej przedstawionym dokumencie zamieniającym fundację bazylianom krasnoborskim na Nowogródek, mowa jest o tym, że

Adam Chreptowicz, w miejsce starego funduszu nadał cerkwi krasnoborskiej 3 włóki ziemi.⁹³ Być może z uposażenia tego, po odejściu stąd bazylianów, w latach 1627-1661, korzystała żeńska gałąź tego zakonu. Antoni Połujański opisując kościół krasnoborski zanotował: *Gdy po ustaniu morowego powietrza, ten kościół wśród Puszczy Grodzieńskiej przypadkowo odkryty został, przywędrowały tu z Grodna bazylianki. Lecz, ponieważ unitom za daleko było uczęszczać do tego kościoła, odstąpili go bernardynom.*⁹⁴ Możemy domniemywać, iż korzystał on ze źródeł, wówczas istniejących.

Innym dowodem istnienia w Krasnymborze zakonu bazylianek, według Teresy Szyburskiej prowadzącej tu badania w 1964 roku, byłyby płyta nagrobna w posadzce, z napisem ruskim, pisanym cyrylicą.⁹⁵ Niestety nie znam treści napisu, który jest zatarty.

Wydaje się prawdopodobne, że Chreptowiczowie nie chcieli aby ich rodowe mauzoleum pozostawało bez opieki, więc po odejściu stąd bazylianów, sprowadzili mniszki tej reguły, które z niewiadomych przyczyn, odeszły wkrótce przed przybyciem bernardynów.

Z roku 1661 pochodzi akt fundacyjny, w którym czytamy: *Samuel Litawor Chreptowicz, chorąży starodubowski zeznaje listem, że zgadza się z wolą matki swojej Zofii Kurzenieckiej Chreptowiczowej, podkomorzyny nowogródzkiej, a chcąc mieć w majątności naszej Krasnym Borze, aby chwala Boża przy Cudownym Obrazie Najświętszej Panny w kościele murowanym nie ustawała, umyśliliśmy ufundować Ojców Bernardynów na co i klasztor przy tym kościele przez pana Adama Litawora Chreptowicza, podkomorzego nowogródzkiego, dziada mego zmurowany jest, przy którym klasztorze nadajemy gruntu pasznego w obrębie to jednym bokiem od ściany i kaplicy murowanej, gdzie ciało leży pani Chreptowiczowej babki mojej, a drugim bokiem od granicy plebaniej kościoła drewnianego krasnoborskiego; końcem jednym do sianozęci naszej dwornej, która idzie do rzeki Lebedziny, a drugim końcem do drogi, która idzie ze dworu do kościoła murowanego, gdzie ciało dobrodzieja rodzica mojego, braci i siostr moich leżą i myśmy umyślili ciała swoje położyć. Przy tym oblig jm. pana Jana Chreptowicza, wojewodzica*

*nowogródzkiego na 1000 złotych polskich dany na tychże Ojców Bernardynów, żądając aby chwala Boża za duszę brata mojego Grzegorza Stanisława Chreptowicza była.*⁹⁶

Z dokumentu tego wynika, iż głównym powodem sprowadzenia zakonników, był cudowny obraz Matki Bożej. Inny powód to modły za dusze kolatorów, a w szczególności Stanisława Chreptowicza, który zginął w bitwie ze Szwedami w 1656 roku, zostawiając w spadku Krasnybór fundującemu bernardynów Samuelowi.⁹⁷

Trudno powiedzieć kiedy, i z jakich przyczyn bernardyni opuścili to miejsce. Z 1663 roku pochodzi testament Anny Zofii z Kurzenieckich, która prosiła syna o dawanie baczenia na los zakonników. W razie gdyby nie wykazali *należytych starań* sugerowała aby parafię przenieść do murowanego kościoła, a w drewnianym usadowić altarzysę, na którego przeznaczala 3000 złotych z folwarku Cisów.⁹⁸ Adam Dobroński twierdził, że obawy o *nie wykazanie należytych starań* mogą świadczyć o tym, że od samego początku fundacja nie zadawała zakonników.⁹⁹ Taki sam powód odejścia mnichów podawał Antoni Połujański pisząc, że bernardyni *nie znalazłszy dostatecznego funduszu do utrzymania się, rychło to ustronie opuścili, udając się do Tykocina.*¹⁰⁰ Inny XIX wieczny przekaz twierdził, że po odejściu stąd bazylianów, dla których uposażenie nie wystarczało, zastąpili ich bernardyni *ale i ci niedługo przebywając ustąpili.*¹⁰¹

Trudno powiedzieć jak *rychło* to nastąpiło. Ks. Witold Jemielity uważał, że bernardyni przebywali w Krasnymborze około 20 lat, po czym odeszli do Grodna.¹⁰² Jeżeli rzeczywiście fundacja miałaby być niewystarczająca, dziwi tak długi okres pobytu zakonników. Jerzy Wiśniewski pisał, że już w roku 1664 zastąpili ich dominikanie, uposażeni dopiero w 1684 r.¹⁰³ Z braku źródeł trudno o jednoznaczną odpowiedź.

Dzieje dominikanów krasnoborskich są stosunkowo dobrze znane i opisane w literaturze historycznej.¹⁰⁴ Uposażeni przez wdowę po Samuelu Chreptowiczu Konstancję z Dolskich i jej syna Andrzeja

et successores suos dani et solven in scriptis, dedit, et legavit per
 octid. Item idem Saquus hinc suum se trant nandine
 Danius in dicta terra w Kirsbach residentem cum pueris
 suis, laboribus, servitijs, utilitatibus, censibus, ad dictum Al-
 tare, et Altaristam in scriptis, et donavit in perpetuum,
 prout ibidem nobilis Andrea Narbutz, Georgius Wlaspi-
 wicz, Nicetas Lantschewicz, et Fryczuch, ac Stanislas actu
 Prodro Altarista prefato, meij Nicolao Notario publico te-
 stibus arca praemissa. Alia Narbutz pro eodem in scriptis
 Anno, dieq; ut supra. Comparens prefatus Anus Andrea
 Narbutz Schynodowicz, sponte, tenq; deliberatus Curiam
 suam Saquuski in districtu Trocensitam, cum omnibus
 liberis Kmetonibus, et obiectis, ac suppellectili domesticis
 pecuniis, et pecudibus, omnibus preventibus, censibus, reddit-
 ibus, etc. pro Altari in Remigota erigendo, et Altarista, per
 mortem suam perpetue et in aeternum dedit, donavit, legavit,
 et prout in scriptis per Altaristam tenendum, et post-
 ulendum, nihil juris, et proprietatis suis propinquis in ea-
 dem reservans. Item quatuor decimas de omni grano, et
 semine, in Tymkowos, Romany, Lofrowczy na
 suis ad dictum Altare dedit, et in scriptis perpetue. In
 his ibidem quibus supra. Et metrus Consistorij Wilnen-
 Actorum Rni Vni Pauli Epopi Wilnen, Quaz oblatione
 extractum. Sigilloq; Rni Benedicti Woynow Admi-
 nistratoris Epopatus Wilnen, Prapositiq; Trocens comen-
 tum. Daniel Dubicki Sac. Auctoritate Aplica Altari, et Con-
 sistorij Wilnen Actorum Notarius m p

Kirsbach

Narbutz

Saquuski

Dziarska

Krasno-
dor-
cum

Fundus Chreptowiczow 1598, Aug 27

Wimie Swietey y nierozdzielney Troyce
 Cyca Syna, y Duchia Amen. Iz wzelakie sprawy
 ludzkie dla darowacji ozasu tacno w zapomnienie, y
 niewiadomosci przychodza, iesli Lotomson na piernie
 dla wzikszej parruja podane niebada. Przeto na wz-
 czno tej rzeczy pamigtki my Adam Swanowicz Lita-
 worowicza Chreptowicz Podkornorzy ziemie Norwogrod-
 kiey, a Anna Kleborowicza Kemaicewska, Adamowice (Kre-
 prowiczowa Podkornorzyna Norwogrodzka. Wzrytkim
 w obcy, y kazdemu z osobna iakiegokolwiek stanu, y go-
 dności teraz, y na potym będqym tym niniejszy listem

Funduszem naszym oznaymujemy. Ze my upatrując u
 uwazając u siebie, ustawiczną woiłku tego admistracii, a i to
 wszystkie rzeczy skazitelnosci. A podległe, pragnąc za to do
 celne rzeczy, onych woiłkowiych dostąpić, gorącą miłością
 ku Panu Bogu z natchnienia tego świętego wierszeni bę
 dąc, z dobrym rozmysłem, y u siebie chęcią, postanowiliśmy
 z tych rzeczy, ktorých tu na tym świecie z opatrzenia Boga,
 hojnie zażywamy, części iakę na chwale Boga oddzielić, y
 obrocic, iakoz ku chwale P. Boga wiecznogożęcego, od którego
 wszystkie mamy, y ku ciału, a na pamiątkę Euiarstowania
 przyczysty Dzieiwoie Maryi Matki Bocy, zalożyliśmy Kocioł
 w imieniu moim Wydzysłym Krasnoborskim przy folwarku
 Przekopskim, y tym listem naszym funduszem na wszystkie
 potomne czasy fundujemy, y zultadamy tym sposobem. Na
 przed trzy Sarmarski każdego roku w tymże imieniu na-
 szym Krasnoborskim przy tym Kociole pomienionym
 pewnych czasow maig być odprawowane, to jest pier-
 wszy na dzień Euiarstowania Panny Maryi, którego świę-
 ta kulosenie w tymże Kociole mieć chcemy, drugi Sarmad
 na dzień narodzenia Pawła S, trzeci na dzień Bartłomie-
 ia S, względem dwu mnichy, tych Ditarzow w tymże Ko-
 ciele, na pamiątkę tych S. Apostow w Pańskich postawo-
 nych, ktorých trzech Sarmarsko wszystkie pozyski, y dabo-
 dy temu pomienionemu Kociołowi, y Plebanom jego wie-
 cznie oddajemy. A ku temu Dwor przy tymże Kociole na
 mieszkanie Plebanowi, przy ktorym dworze postypuie-
 my y oddzielnymy temuż Plebanowi na Sady, ogrody, y na
 zaliczanie Saryni roli między parznią Dworną na pęć
 bezek, mianowicie polowicy miono i parznią dworną, a
 do rzeki Lebedziiny, w ktorą rzecz tenże Pleban wolna łowi-
 nie wszelakich ryb, gdzie y cęgi, będzie, y dąb, iakoz
 mieć będzie. Do tego na tenże Kocioł y Plebanu jego wie-
 czynnie czasy darujemy, fundacij woiłkę wsiłkowi Dni
 nazwaną, która w tym polozeniu leży, z jednej strony przy
 granicy Siola mego Krasnoborskiego, z drugiej strony przy
 granicy Siola mego Kamienici, z trzeciej strony przy gra-
 nicy siola mego Kunicy, także przy granicy Dorostyna
 mego Dyla, a z czwartej strony graniczy rzeka Belta. I do-
 ny wolne łowienie ryb Plebanom Kocioła pomienionego,
 tymże sposobem iako z rzeki Lebedziiny na Sady, a i
 woiłkowi, która woiłka aż na w łbie wtok dajnie wymie-
 7. mych

Fund
 iami
 czas
 przyt
 Dwor
 Kola
 Euiar
 wios

jednak dwi wtoki na Spis Grodzkiego Naboreństwa w kuse
 unowu mierzkańcycy są oddzielone a wim wtok na Plebana
 woyz pomienionego wicaznie przychodzi. Nad to Duzi kora
 wa, albo pokoncedziwszy zytą po woyzskich sietach y podda
 nych kora imienia Krasnoborskiego, na wychowaniu Pleba
 nom Kocięta przereczonego y na wiccznisi funduy y po
 stypuy Mianowicie z Pleba Przelopu w wtok dwudziestu
 siedmiu z Pleba Serenowa z wtok trzydziestu, z Pleba Krasno
 borski wtok trzydziestu, z Pleba Kamienia wtok dwudziestu
 czterech z Pleba Kunicy z wtok piętnastu, z Pleba Sirowa z
 wtok piętnastu, z Pleba Lebedziny z wtok trzydziestu, tak
 se od Bojarow moich na imię od Dyla z wtok pięciu, od Si
 wana Sakacza z wtok pięciu, od Andrzeja z wtok pięciu
 od Hedora Wilamowicza z wtok dwi z których woyz
 skich siet z Poddanych y Bojar moich pomienionych z
 kazdey wtoki na kazdy rok po kora zytą Plebanowi Kocię
 ta naszego, nowo od nas fundowanego na wiccznisi przy
 chodzi ma. Do tego wiccznie w woyz pomienionych wtokach
 Plebanskich woyz zyczele nadawane przy woyz na kora woyz
 bzdzi Plebanow, woyz zyczele. Ma woyz pięciu siet na kora
 woyz upodobania kiego zbudowaw, czego na kora przy
 woyznie uzywai ma. A woyz zyczele z kora, ktorzy na kora
 grunowach Plebanskich byty woyztek miód na samego
 Plebana przychodzi ma, a z woyz na Lewiet fundo
 wany, kora y temiz Poddanemi Plebanskiemi, po polo
 woyz woyz byda do kora moiego Plebanom zawze ma byda
 woyz. Dwa także Plebanow nadawane na woyz zyczele
 k Plebansky zawze braci wolno byda, tam gdzie na ma
 dwa braci byda. Nad to woyz z kazdey wtoki po woyz
 skich woyz tego imienia mego kora Plebanow Kocię
 ta pomienionego Kocłody po trzy grze, a woyz zyczele o
 także po trzy gr. lita: kazdego roku woyz zyczele przy
 chodzi ma, iada y zyczele kora woyz przychodzi kocięta
 ktor woyz zyczele powozeknych Kapitulskich Kapta
 nom przyhalera, te woyz zyczele od Poddanych moich pomie
 nionych Plebanom Kocięta naszego Krasnoborskiego przy
 chodzi ma. Kora nadanie y fundacy Kocięta przere
 czonego my woyz woyz mianowane od daty tego li
 stu Funduy naszego, na woyz zyczele potomnie, woyz zyczele, y na
 woyz zyczele, kora moc y trwałość miaci chcemy, iakoby
 na woyz zyczele woyz zyczele, grunowale, woyz zyczele
 Kocięta, ze tak do woyznych Soborow y Sakcepcow te

Dan

Kor zyt

miód

miód

woyz

Dwa

3 grze

Naszych, iako y od żadnego obcego niebyła namierzona, za
 utraceniem otych dobr dobroczynnych, ktorzych w Knieziestwie
 niebieramy od I. Boga zaplata bywa; i wszakże podawanie
 Kosciola tego Polomym wstawnym naszym na wszystkie
 przyszłe czasy zastawujemy, a ponownosi Plebanow tego
 Kosciola nieinowa, ieno ta byde ma, aby chwata, y stusła. Bo
 za w Kosciolk pomienionym wedlug obzyczajow prawowidnego
 Kosciola Katolickiego, przystojnie i ozdoby, y budowanie
 wiernych. Borych przez tych Plebanow brarow Rzykh od
 prawowana była. A dla większej mocy, y lepszej pewno-
 ści tego wzytkiego, ten Fundusz nasz pociągami naszymi
 zapieczestowany ia Adam Ksiezczym z g. R. podpi-
 saniem. Pisan w Rennie Roku od narodzenia. I. Anskiego
 byrze pićcić dziesiedziesiat. ornego. Mca Augusta dnia
 dzieskiego siedmego dnia. Iulian Chyptowicz wstawni z g.

Wyrok Kommissarzy, przysadza gunt. N. G. G. G.
 juran? ale ia Appellowany, tale app. 1798

Rwiado-
 sic. a

Anno Domini millesimo quingentesimo nona-
 gesimo octavo. die vero mense decimo mensis Martij
 Warszawa. Na dzien dzisiejszy przypadła sprawa dosła-
 du I. S. M. między Adamem Gregorzem Ławiniskim Pleba-
 nem Świadczykim w majtności dzieci, rzeczy I. S. my. z
 Sroną powodow, a rzeczonym Krzysztofem Markowiczem
 Boiarynem majtności Świadczykiej, o używanie gruntu
 Łopizki nazwanego do Kosciola Świadczykiego z darowa na-
 leżnego obwinionym przez appellaciz od semistrasow Ładca
 Macieja Drublanickiego Plebani Pobyłskiego, a Krzysztofa
 Czapkiego Wzdnisza Świadczykiego do wydzienienia tej spra-
 wy przez I. S. M. deputowanych wytoczona. Chwy to spra-
 wy przez pomienione semmistrasze wydzieney przez z dekre-
 tem pod pociągami, y z papiasem z ku ich do sędu I. S. M.
 iest podany wote kowa, opisaney. Roku po narodzeniu
 Syna. Borego 1797 Mca. Maja trzydziestego dnia przed
 nami semmistrasami od I. S. M. orodionego. by Ładca
 Jerzego Radziwila Kosciola Rzymickiego Kanynata
 Biskupa Krakowskiego na sprawę niżej opisaney wy-
 dzionemi Ładca Maciejem Drublanickim Plebanem. Boby-
 skim z Krzysztofem Czapkim Wzdniszym Świadczykim
 między Ładca Ławiniskim Plebanem Świadczykim a między

przybyli zakonnicy do Krasnegoboru przed 1685 rokiem. Dominikanie osiedli tu na stałe. Odeszli stąd wbrew własnej woli gdy w 1819 roku rząd Królestwa Polskiego zniósł wiele klasztorów. Dwaj ojcowie pozostali jeszcze przy kościele i obaj zmarli w 1825 r.

W Krasnymborze znajduje się bardzo czynnie kultywowany wizerunek NMP. Pierwsza wzmianka o obrazie słynącym cudami pochodzi z 1661 roku. Fundując bernardynów Samuel Chreptowicz pisał: *Aby chwala Boża przy cudownym obrazie Najświętszej Panny w kościele murowanym nie ustawała, umyśliliśmy ufundować ojców bernardynów*. Następnie w 1663 roku, Anna Zofia z Kurzenieckich w swym testamencie wyrażała wolę *aby ten obraz Najświętszej Panny z tego miejsca nie był ruszany i aby w kościele murowanym zostawał*. Pierwszy znany opis kościoła pochodzący z 1685 roku notował: *Naprzód ołtarz Najświętszej Panny cudowny, wielki*. W 1688 roku Andrzej Chreptowicz potwierdzając fundusz swojej matki Konstancji z Dolskich dany dominikanom, motywował to w sposób następujący: *Aby przy cudownym obrazie Najświętszej Panny od bardzo dawna słynącego cudami, na zawsze sława Boża nie ustawała*.¹⁰⁵ Jak wynika z przytoczonych zapisów, jednym z głównych zadań sprowadzanych tu zakonników była opieka nad cudownym obrazem Matki Bożej.

Według dokumentacji konserwatorskiej, obraz Maryi z Dzieciątkiem, o wymiarach 110 na 93 cm, nieznanego autora, wykonany techniką olejną na płótnie pochodzi z XVII wieku. Malowidło jest pokryte koszulką z blachy mosiężnej, srebrzonej, złożonej o wymiarach 122 na 81 cm, pochodzącej z XVIII wieku. Obraz posiada obudowę w kształcie skrzyni. Obudowa znajduje się w drewnianej ramie z XVIII wieku, rzeźbionej i złożonej, o wymiarach 140 na 101 centymetrów. Rama posiada ażurową ornamentykę roślinną, z symetrycznym motywem liści akantu u góry i u dołu oraz w formie fryzu akantowego po bokach.¹⁰⁶

Funkcję zasłony obrazu pełni wizerunek św. Antoniego. Święty trzyma Dzieciątko, a w drugiej ręce – lilię. Dzieciątko stoi nóżką na książce, która leży na ołtarzu. U góry dwaj aniołowie trzymają laurowy wieniec.¹⁰⁷

W wyniku kilkakrotnych przemalowań obecne przedstawienie niewiele przypomina oryginał. Wydaje się, że najbliższy oryginału, jest wizerunek reprodukowany w wydawnictwie *Senoji Liteuvos Grafika XVI-XIX wiek*.¹⁰⁸ Przedstawienie pochodzi z 1675 roku, a wykonane zostało przez Pawła Floriana Piotrowicza. Reprodukacja jest szczególnie cenna, dzięki utrwalonym na niej wotom umieszczonym na obrazie Matki Bożej. Powszechnie przyjmuje się, iż obraz Matki Boskiej Krasnoborskiej, został namalowany przez nieznanego autora w XVII wieku oraz, że nie posiada kopii.¹⁰⁹ Istnieją jednak przesłanki aby twierdzić, iż może być inaczej. Co do autorstwa i okresu powstania, ciekawie brzmi zapis z procesu opata monasteru w Grodnie Jonasza z Atanazym Antonowiczem. Proces odbywał się w roku 1539. Opat oskarżał Atanazego Antonowicza, malarza klasztornego, że po wyuczeniu się fachu, zamiast mu służyć przez pięć lat, zbiegł do Jerzego Chreptowicza.¹¹⁰ Jerzy Chreptowicz był w tym czasie właścicielem dóbr krasnoborskich. Być może, tenże Atanazy Antonowicz, malarz klasztorny jest autorem omawianego obrazu, który już w XVI wieku został umieszczony w świątyni krasnoborskiej, pod opieką bazylianów. Przecież w wieku XVII wizerunek już z *bardzo dawna słynął cudami*.¹¹¹

Na terenie parafii istniało kilka obiektów sakralnych: kościół zakonny, kościół parafialny i kościół filialny. Znajdowały się tu budynki klasztoru, plebanii, trudna do identyfikacji murowana kaplica, oraz szpital.

Najciekawszym i najcenniejszym obiektem jest pochodzący z XVI wieku, murowany kościół, pod wezwaniem Zwiastowania Najświętszej Marii Panny. Nie wiadomo jakie było pierwotne wezwanie tej świątyni. Gdyż to, dotyczyło kościoła parafialnego. Wiadomo tylko, że kościół zakonny, został w 1794 roku *poświęcony pod wezwaniem św. Katarzyny Sieneńskiej*.¹¹² Wezwanie to posiadał do 1824 roku.¹¹³ Praktycznie do lat sześćdziesiątych naszego wieku, na jego temat nie było żadnych pewnych informacji. Antoni Połujański pisał: *Kiedy i kto tę budowę wystawił powłoka niepamięci tę wiadomość pokrywa. Dość, że istniał za czasów króla Jana Kazimierza, to jest w połowie wieku*

XVII, i wówczas to, w czasie grasującej w kraju epidemii, cała ludność tej osady do szczytu wymarła, a z nią i tradycja założenia tak osady, jak i kościoła zaginęła.¹¹⁴ Miejscowa tradycja zna piękną legendę o tej tajemniczej świątyni. Opowiadano, że kościół został odnaleziony wśród puszczy, przez gajowego, który w pogoni za łanią zapędził się w dzikie ostępy. Zwierze uwiło sobie legowisko za ołtarzem. Ściany kościoła mocno obrosły mchem i prawie się nie różniły od otoczenia. Wokół kościółka, uznanego za cudowny, z czasem wyrosła osada Krasnybór. Legenda ta świadczyć miała o starożytności świątyni. Dopiero szczegółowe badania, przyniosły pewne informacje.

Usytuowany na wzgórzu kościół jest dominującym akcentem urbanistycznym osiedla. Obiekt o wymiarach 21 na 15 metrów i o kubaturze 3000 metrów sześciennych, jest niewspółmiernie mały w stosunku do 30 metrowej wieży. Jest to ciekawy przykład założenia centralnego na krzyżu greckim, o trzech apsydach w kształcie spłaszczonych łuków koszowych. Posiada ostrołukowe okna i żebrowe sklepienia.¹¹⁵

Budowniczym kościoła miał być Adam Chreptowicz (1557-1632). W dokumencie zamieniającym fundusz bazylianom krasnoborskim pisał, że wymurował cerkiew i klasztor w majątności swojej Krasnymborze.¹¹⁶ Jego wnuk Samuel Chreptowicz fundując bernardynów oddał im klasztor przy kościele murowanym, który *przez pana Adama Litawora Chreptowicza, podkomorzego nowogródzkiego dziada mego zmurowany jest.*¹¹⁷

Nie jest do końca pewna data budowy tej świątyni. Jerzy Wiśniewski twierdził, że kościół ów wzniesiony został około roku 1615.¹¹⁸ Prowadząca tu badania w 1964 roku Teresa Szyburska, myląc obiekt z kościołem parafialnym, przyjęła rok erygowania parafii (1598 r.) jako datę ukończenia budowl.¹¹⁹ Szczegółowe badania przeprowadzone w 1966 roku pod kierunkiem Anny Czapskiej, określiły czas budowy kościoła na lata 1584-1589.¹²⁰ Jest to powszechnie przyjmowana datacja.

Najstarszy opis świątyni pochodzi z 1685 roku i wydobywa cechy zasadnicze obiektu, zgodne w ogólnych zarysach ze stanem obecnym. *Dzwon wielki na dzwonnicy murowanej, drugi w bani chórowy. Małych 2, jeden przy ołtarzu, drugi nad zakrystią. Puzityw zepsuty... Kościół sam przez się murowany, sklepiasty. Sklepienie rozpadłe. Wchodząc do kościoła babiniec murowany, drzwi drewniane, drugie także drewniane. Krata w niszy na żelazach. Oboje drzwi, zamków 2 wielkich. Po prawej i po lewej cel 2 z piecami, okien 2 z kratami żelaznymi, jedno do kościoła, drugie na cmentarz, drzwi do nich na żelazach. W górze tego kościoła mogą być cel 4. Sam kościół pobity gontami, bania blachą. Pośrodku krzyżów 2 żelaznych z galkami. Na dzwonnicy farbowana galka. Okien 3, czwarte w chórze okrągłe miejscami w drzewo oprawne. Wchodząc do kościoła ołtarzów 5. Naprzód ołtarz Najświętszej Panny cudowny, wielki do którego drzwiczki malowane 2, z prawej strony Najświętszej Panny Zwiastowania, z drugiej strony Anioł Gabriel, w których zameczków 2: wewnętrzny i druga klódeczka. Obraz sam Najświętszej Panny we środku, przez twarz skaza. Pan Jezus na lewej ręce, druga rączka jakby przyczerniawa. W górze obraz Świętej Trójcy, nad obrazem imię Maria w promieniach. Obrazów 2. Jeden Najświętszej Panny Częstochowskiej na blasze pół loka, drugi za szkłem relikwiarz. Ołtarz sam roboty snycerskiej, miejscami pozłacany, ze srebrem, miejscami zlocisty. Obrazków 2. Z prawej obraz Świętego Tomasza, z lewej Świętego Piotra.*¹²¹

Oprócz ołtarza głównego inwentarz wymienia ołtarze boczne: św. Dominika, św. Jacka, św. Róży oraz ołtarz Pana Jezusa.¹²² W kościele była duża liczba obrazów: św. Tomasza, św. Piotra, nad zakrystią Pana Jezusa *na blasze*, N.P. Niepokalanej, św. Katarzyny, N.P. Loretańskiej, św. Jacka, św. Antoniego, św. Stanisława Kostki, N.P. Szudrianskie, *obrazki na pergaminie różne, obraz ruski Świętego Spasa na blasze*, św. Franciszka, św. Anny, św. Jana Chrzciciela, N.P. Bolesnej.¹²³

Z opisu tego wynika, iż kościół posiadał kopułę (*bania*) oraz, że przy budynku znajdowały się cele zakonne. Badania architektoniczne

potwierdziły istnienie klasztornych cel przy elewacji północnej i południowej. Brak w inwentarzu wyraźnych wzmianek o wieży, może świadczyć o jej późniejszym powstaniu, szczególnie w górnych partiach. Jedno z podań ludowych głosiło, jakoby pod kościołem miały znajdować się podziemia, a w nich złożone skarby i duża ilość broni.

W trakcie badań odkryto sklepione przejście prowadzące do krypty znajdującej się pod północną absydą. Krypta sklepiona jest kolebką. Grunt był wielokrotnie przekopywany w celach rabunkowych. Zawierała ona kilka sztuk zbutwiałych, drewnianych trumien. Przy odkopywaniu fundamentu pod okienkiem, natrafiono na liczne kości.¹²⁴ W krypcie chowani byli członkowie rodziny Chreptowiczów. Na podstawie kilku wzmianek źródłowych można wnioskować, że pochowani tam byli następujący członkowie rodu: fundator kościoła Adam Chreptowicz, jego wnuczka, dwuletnia Anna, córka Jerzego, wojewody nowogródzkiego,¹²⁵ Eustachy Chreptowicz, syn Adama, właściciel Krasnegoboru, jego żona Zofia z Kurzenieckich, Samuel Chreptowicz, syn Eustachego, jego *bracia i siostry*,¹²⁶ oraz prawdopodobnie liczni Chreptowiczowie, kolatorzy, których imion z braku źródeł nie sposób wymienić. Obecnie krypta jest pusta.

Analiza architektury obiektu nastęrcza wielu trudności. Splatają się tu ze sobą elementy gotyku i renesansu. Grube mury świadczą o obronnych funkcjach obiektu. Teresa Szyburska twierdziła, iż wiele elementów w architekturze kościoła ma swój odpowiednik w polskim budownictwie sakralnym XVII wieku, a szczególnie w tak zwanej grupie kościołów lubelskich.¹²⁷ Natomiast Anna Czapska polemizując z tym poglądem szukała analogii na wschód od Bugu, łącząc omawiany obiekt ze szkołą architektoniczną ziem wschodnich, mającą swe odbicie w budowlach katolickich. Uważała ona, iż kościół w Krasnymborze jest przykładem, obok cerkwi w Synkowicach i Supraślu, który stanowi *niezmiernie malowniczą symbiozę elementów bizantyjsko-ruskich, warownych i gotyckich*.¹²⁸

Jak widać historycy sztuki nie są zgodni w opiniach dotyczących obiektu. Rzeczywiście budowla w Krasnymborze jest niezwykle

trudna do klasyfikacji. Anna Czapska zwracała uwagę na połączenie elementów bizantyjskich i gotyckich, podając przykłady cerkwi w Synkowicach i Supraślu. Jednak budowle te są znacznie wcześniejsze. Najnowsze badania prowadzone przez Józefa Maroszka dowodzą, że architektura taka (połączenie elementów architektury wschodniej z zachodnim gotykiem) była wyrazem realizowanej w praktyce, na ziemiach Rzeczypospolitej, unii florenckiej z 1439 roku. Na przełomie XV i XVI wieku powstało wiele obiektów wyrażających swym stylem zbliżenie obu obrządków. Oprócz Supraśla i Synkowic znana jest, podobna, bizantyjsko-gotycka cerkiew w Małym Możejkwie. Innym przykładem takiej architektury jest kościół św. Anny w Wilnie.¹²⁹ Być może i omawiany obiekt wpisuje się w nurt takiego budownictwa. W takim wypadku należałoby przesunąć czas jego powstania zdecydowanie wstecz. Może często przyjmowana data fundacji parafii greckiej (1513 rok) byłaby tutaj właściwa.¹³⁰ W takim przypadku budowniczym obiektu byłby Teodor Chreptowicz, zaufany urzędnik króla Aleksandra – zwolennika i realizatora unii.¹³¹ Teodor był kilkakrotnie posłem królewskim m.in. do Moskwy.¹³² W związku z tym, słowa Adama Chreptowicza mówiące, że to on wymurował cerkiew i klasztor w Krasnymborze, trzeba by odnieść do jakiejś przebudowy obiektu, lub dobudowania cel klasztornych.¹³³

Obecnie kościół posiada trzy ołtarze: główny z cudownym obrazem Matki Boskiej, oraz boczne: Przemienienia Pańskiego i Ukrzyżowanego Pana Jezusa ze statua otoczoną połączonymi ramami.

Po drugiej stronie wąwozu w odległości 100 metrów od kościoła zakonnego, stała świątynia parafialna. Zastąpiła ona, prawdopodobnie, istniejącą tu wcześniej cerkiew drewnianą.¹³⁴ Budowniczym tego kościoła był Adam Chreptowicz.. Nastąpiło to pewnie około roku 1598 wraz z fundacją parafii. Obiekt wzniesiony został pod wezwaniem *Zwiastowania Przczystej Dziewicy Marii Matki Bożej, Nawrócenia Pawła Świętego i Świętego Bartłomieja*.¹³⁵ W 1661 roku Samuel Chreptowicz wyraźnie odróżnił kościół murowany zakonny, od kościoła parafialnego, który był drewniany.¹³⁶ Książd Kurczewski

podając stan kościołów parafialnych na podstawie wizytacji z lat 1674-1676 zapisał: *Krasnybór, kościół drewniany, grozi ruiną.*¹³⁷ Z opisu parafii sporządzonego w roku 1756 dowiadujemy się, że nowy kościół parafialny został wybudowany w roku 1740. Wizyta tak go opisuje: ... *nowy, dobry ze wszystkimi do siebie przynależnościami. Drewniany, fundowany sumptem panów Chreptowiczów, chorążych starodubowskich, kolatorów tegoż kościoła z dłożeniem pieniędzy. Dach tego kościoła gontami dobrze pokryty.* Było tu trzy ołtarze. Pierwszy *wielki stolarską robotą zrobiony, ze statuą Pana Jezusa Ukrzyżowanego w pozłacanych ramach, a w drugiej kondygnacji obraz Matki Boskiej.* Boczne ołtarze to: *św. Jana Chrzciciela i Zwiastowania Matki Boskiej.* Na wyposażeniu pozostawały: monstrancja, puszka, ołtarzyk procesyjny, 9 ornatów i 4 kapy.¹³⁸ W 1821 kościół ten był już zniszczony w takim stopniu, że hr. Brzostowski obawiał się o bezpieczeństwo wiernych. W osiem lat później nie nadawał się do przebudowy, więc nabożeństwa odbywały się w kościele pozakonnym. W roku 1870 pobudowano na cmentarzu kaplicę, pod wezwaniem św. Rocha, która obecnie spełnia rolę świątyni parafialnej.¹³⁹

Oryginał dokumentu fundacyjnego kościoła krasnoborskiego nie zachował się. Dwie kopie znajdują się w Bibliotece Czarotoryskich w Krakowie. Jedna z nich w rękopisie oznaczonym sygnaturą: Teki Naruszewicza Dział IV, 860; druga kopia wpisana jest w księdze *Privilegia seu foundationis ecclesiarum dioecensis vilnensis*, pod numerem 1777. Trzecia kopia znajduje się w Bibliotece Uniwersytetu Wileńskiego w księdze przywilejów i wizytacji pod sygnaturą F. 57 – b53, 44. Tekst dokumentu przytaczam zgodnie z rękopisem *Privilegia seu foundationis ecclesiarum dioecensis vilnensis*.

W Imię Świątej i Nierozdzielnej Trojce Ojca Syna i Ducha
Amen.

Iż wszelkie sprawy ludzkie dla dawności czasu łąco w zapomnienie i niewiadomość przychodzą, jeśli potomnym na piśmie dla większej pamięci podane nie będą. Przeto na wieczną tej rzeczy pamiętkę my Adam Iwanowicz Litaworowicza Chreptowicz, podkomorzy ziemi nowogrodzkiej, a Anna Hlebowicza Komajewska, Adamowa Chreptowiczowa, podkomorzyna nowogrodzka. Wszystkim wobec i każdemu z osobna jakiegokolwiek stanu i godności teraz i napotym będącym tym niniejszy listem, funduszem naszym oznajmujemy. Iż my upatrując i uważając u siebie, ustawiczną wieku tego odmienność, a jako wszystkie rzeczy skazitelności są podległe, pragnąc za te doczesne rzeczy onych wiekuistych dostąpić, gorącą miłością ku Panu Bogu z natchnienia Jego świętego wzruszeni będąc, z dobrym rozmysłem, i wszelką chęcią, postanowiliśmy z tych rzeczy, których tu na tym świecie z opatrności Bożej hojnie zażywamy, część jaką na chwałę Bogu oddzielić, i obrócić, jakoż ku chwale Pana Boga wszechmogącego, od którego wszystko mamy, i ku czci, a na pamiętkę Zwiastowania Przczystej Dziewice Marii Matki Bożej, założyliśmy kościół w imieniu moim ojczystym Krasnoborskim przy folwarku Przekopskim, i tym listem naszym funduszem na wszystkie potomne czasy fundujemy i zakładamy tym sposobem. Naprzód 3 jarmarki każdego roku w tymże imieniu naszym Krasnoborskim przy tym kościele pomienionym pewnych czasów mają być odprawowane, to

jest pierwszy na dzień Zwiastowania Panny Marii [25 III], którego święta założenie w tymże kościele mieć chcemy; drugi jarmark na dzień Nawrócenia Pawła Świętego [25 I]; trzeci na dzień Bartłomieja Ś[więtego] [24 VIII], względem dwu mniejszych ołtarzów w tymże kościele, na pamiątkę tych ŚŚ Apostołów Pańskich, postawionych, których trzech jarmarków wszystkie pożytki i dochody temu pomienionemu kościołowi i plebanom jego wiecznie oddajemy. A ku temu dwór przy tymże kościele na mieszkanie plebanowi, przy którym dworze postępujemy i oddzielamy temuż plebanowi na sady, ogrody i na zasiewanie jarzyn roli między pasznią dworną na 5 beczek, mianowicie począwszy równo z pasznią dworną aż do rzeki Lebedziny, w której rzece tenże pleban wolne łowienie wszelakich ryb, gdzie i czym będzie chciał zawsze mieć będzie. Do tego na tenże kościół i plebany jego wiecznymi czasy darujemy, funduję wioskę osobliwą Osinki nazwaną, która w tym położeniu leży, z jednej strony przy granicy siola mego Krasnoborskiego, z drugiej strony przy granicy siola mego Kamienia, z trzeciej strony przy granicy siola mego Kunicy, także przy granicy bojarzyna mego Dyla, a z czwartej strony graniczy rzeka Bobra, z której wolne łowienie ryb plebanom kościoła pomienionego, tymże sposobem jako z rzeki Lebedziny na każdy czas zostawujemy, która wioska acz ma w sobie włók 10 wymierzonych, jednak 2 włóki na popa greckiego nabożeństwa, w tejsze wiosce mieszkającego są oddzielone, a 8 włók na plebana wyż pomienionego wiecznie przychodzi. Nadto dań korcową albo pokorcewszczyznę żytnią po wszystkich siolach i poddanych tegoż imienia Krasnoborskiego, na wychowanie plebanom kościoła przerzeczonego, i na wieczność funduję i postępuję. Mianowicie z siola Przekopu z włók 27 , z siola Jesionowa z włók 30, z siola Krasnoborki włók 30, z siola Kamienia włók 24, z siola Kunicy z włók 15, z siola Cisowa z włók 15, z siola Lebedziny z włók 30, także od bojarów moich na imię od Dyla z włók 5, od Iwana Jakacza z włók 5, od Andrzeja z włók 5, od Fiedora Wilamonowicza z włók 2, z których wszystkich siół, z poddanych, i bojar moich pomienionych z każdej włóki na każdy rok po korcu żyta plebanowi kościoła naszego, nowo od nas fundowanego na wieczność przychodzić ma. Do tego jeszcze w

wyż pomienionych włókach plebańskich jest rzeczka nazwana Krzywa, na której wolno będzie plebanowi jeśli zechce staw zająć i młyn na nim według upodobania swego zbudować, czego na swój pożytek wiecznie używać ma. A osobliwie z barci, które by na tych grunciech plebańskich były wszystek miód na samego plebana przychodzić ma, a z wioski na kościół fundowanej, tedy z temiż poddanymi plebańskimi po połowicy; wygon bydła do boru mojego plebanom zawsze ma być wolny. Drwa także plebanowi naszemu na wszelką potrzebę plebańską zawsze brać wolno będzie tam gdzie na mój dwór brać będą. Nadto jeszcze z każdej włóki po wszystkich wsiach tego imienia mego księdzu plebanowi kościoła pomienionego kolędy po 3 grosze, a włochebnego także po 3 grosze litewskich, każdego roku wiecznymi czasy przychodzić ma, jako i wszelakie insze przychody kościelne, które według zwyczajów powszechnych, katolickich, kapłanom przynależą, te wszystkie od poddanych moich pomienionych, plebanom kościoła naszego krasnoborskiego przychodzić mają, które nadanie i fundacją kościoła przerweczonego my osoby wzyż mianowane od daty tego listu funduszu naszego, na wszystkie potomne, wieczne i nieodzowne czasy taką moc i trwałość mieć chcemy, jakoby na wszystkie wieczne czasy, gruntownie, wcale nienaruszenie zostawała, że tak od własnych potomków i sukcesorów naszych, jako i od żadnego obcego niebyła naruszana pod utraceniem onych dóbr wiekuistych, których w Królestwie Niebieskim od Pana Boga zapłata bywa. Wszakże podawanie kościoła tego potomkom własnym naszym na wszystkie przyszłe czasy zostawujemy, a powinność plebanów tego kościoła nie insza jeno ta być ma, aby chwala i służba Boża w kościele pomienionym według obrzędów powszechnego kościoła katolickiego, przystojnie z ozdobą i zbudowaniem wiernych Bożych przez tych plebanów czasów swych odprawowana była. A dla większej mocy, i lepszej pewności tego wszystkiego, ten fundusz nasz pieczęciami naszymi zapieczętowany ja Adam Chreptowicz ręką swoją podpisałem. Pisan w Siennie roku od narodzenie Pańskiego tysiąc pięćset dziewięćdziesiąt ósmego m[iesią]ca Augusta dwudziestego siódmego dnia [27.VIII.1598]. Adam Chreptowicz własną ręką.

¹ Chodzi o studnię; por. B. Tichoniuk, *Odapelatywne nazwy terenowe południowej Białostoczczyzny. Słownik topoosnów*, Opole 1986, s. 45.

² Biblioteka Kórnicka (dalej BK), rkp. 1308, bez pag.; Biblioteka Akademii Nauk Ukrainy (dalej BANU, I), 6014, s. 26.

³ Archiwum Główne Akt Dawnych, Metryka Koronna (dalej AGAD, MK), 410, s. 1044-1045.

⁴ AGAD, MK, 412, k. 62; BK, rkp. 1308, bez pag.

⁵ BK, rkp. 1308, bez pag.

⁶ J. Wiśniewski, *Kilka uwag o osadnictwie południowych puszc pojaćwieskich od XV do XVII w.*, [w:] *Rocznik Białostocki*, t. 1, Białystok, 1961, s. 305.

⁷ T. Zdanczewicz, *Gwary ludowe powiatu augustowskiego jako wynik procesów osadniczych.*, [w:], *Studia i materiały do dziejów Pojezierza Augustowskiego*, Białystok 1967, s. 315.

⁸ Falk K. O., *Kilka uwag w sprawie osadnictwa południowych puszc pojaćwieskich od XV do XVII w.*, [w:] *Rocznik Białostocki* t. 1, s. 313.

⁹ J. Ochmański, *Historia Litwy*, Wrocław 1982, s. 98.

¹⁰ Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego (dalej SG). t. 5, Warszawa 1882, s. 640; J. Wiśniewski, *Dzieje osadnictwa w pow. Augustowskim od XV do końca XVIII wieku*, [w:] *Studia i materiały do dziejów Pojezierza Augustowskiego*, Białystok, 1967., s. 155; A. Mironowicz, *Podlaskie ośrodki i organizacje prawosławne w XVI i XVII wieku*, Białystok 1991, s. 268.

¹¹ B. Uniw. Wil., F. 57-533, 44, k. 218.

¹² Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk(dalej BLAN), F. 4-35, dok. perg.

¹³ Cyt. za Cz. Parzych, *Korespondencja Karola hrabiego Brzostowskiego do Kurii Biskupiej w Sejnach w latach 1821- 1852.*, [w:] *Sztabiński Zeszyt Historyczny*, 1/1994, s. 44.

¹⁴ A. Czapska, *Centralny kościół z XVI wieku w miejsc. Krasnybór, pow. Augustów*, [w:] *Studia i materiały do dziejów Pojezierza Augustowskiego*, Białystok 1967, s.475.

¹⁵ SG. t. 5, Warszawa 1882, s. 640; J. Wiśniewski, *Dzieje osadnictwa...*, s. 155; A. Mironowicz, *Podlaskie ośrodki...*, s. 268.

¹⁶ Cyt. za W. Jemielity, *Sanktuaria Maryjne w Diecezji Łomżyńskiej*, Łomża 1991, s. 57.

-
- ¹⁷ W. Jemielity, *Parafia Sztabin*, Łomża 1990 s. 21.
- ¹⁸ L. Pietrusiński, *Krasnybór czyli Sztabin i Karol Hr. Brzostowski*, Warszawa 1861, s. 14-15.
- ¹⁹ BANU, I, 6014, *Pamiętnik rodu Litaworów Chreptowiczów, od początku jak wiadomość zasięga do roku 1795*; BK, rkp. 1308, bez pag.; A. Boniecki, *Herbarz Polski*, Warszawa 1900, t. 3, s. 84.
- ²⁰ BK, rkp. 1308, bez pag.
- ²¹ M. Strykowski, *O początkach, wywodach, dzielnościach, sprawach rycerskich i domowych sławnego narodu litewskiego, żemojdzkiego i ruskiego, przedtym nigdy żadnego ani kuszone, ani opisane, z natchnienia Bożego, a uprzejmie pilnego doświadczenia*, Warszawa 1978, s. 541.
- ²² BK, rkp. 1308, bez pag.; A. Boniecki, *Herbarz...*, t. 3, s. 85; *Polski Słownik Biograficzny* (dalej PSB), t. 3, Kraków 1937, s. 440.
- ²³ AGAD, MK, 412, k. 173v; BK, rkp. 1308, bez pag.; A. Boniecki, *Herbarz...*, s.86.
- ²⁴ AGAD, MK, 412, k. 109; BK, rkp. 1308, bez pag.
- ²⁵ BK, rkp. 1308, bez pag.; *Encyklopedia powszechna*, t. 5, Warszawa 1861, s. 504.
- ²⁶ J. Żmigrodzki, *Nowogródek i okolice*, Nowogródek 1927, s. 31.
- ²⁷ BLAN, F. 20-2964; BK, rkp. 1308, bez pag.; PSB, t. 3, s. 441.
- ²⁸ Litewskie Państwowe Archiwum Historyczne (dalej LPAH), F. 1029, Op. 1, nr 98. Wypis zrobiony przez Przemysława Czyżewskiego.
- ²⁹ BANU, I, 6014, k. 20v; LPAH, F. 1282, Op. 6, nr 64.
- ³⁰ Biblioteka Czartoryskich, Teki Naruszewicza (dalej BCz, TN), IV, 860, s. 89; PSB, t. 3, s. 440; J. Wolff, *Senatorowie i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego 1386-1795*, Kraków 1885 s. 191.
- ³¹ BK, rkp. 1308, bez pag.
- ³² SG, t. 5, Warszawa 1884, s. 393; J. Żmigrodzki, *Nowogródek...*, s. 68.
- ³³ BK, rkp. 1308 bez pag..
- ³⁴ AGAD, MK, 410, s. 870-873; BK, rkp. 1308, bez pag.
- ³⁵ BK, rkp. 1308, bez pag.
- ³⁶ J. Wolff, *Senatorowie...*, s. 191; PSB, t. 3, s. 440.
- ³⁷ A. Mironowicz, *Podlaskie ośrodki...*, s. 268.
- ³⁸ BK, rkp. 1308, bez pag.
- ³⁹ A. Boniecki, *Herbarz...*, t. 3, s. 91; PSB, t. 3, s. 440.

-
- ⁴⁰ J. Wiśniewski, *Dzieje osadnictwa...*, s. 75.
- ⁴¹ BK, rkp. 1308, bez pag.
- ⁴² AGAD, MK, 410, s. 881-886; MK, 412, k. 61v.
- ⁴³ BK, rkp. 1308, bez. pag.
- ⁴⁴ BCz, TN, IV, 860, s. 90.
- ⁴⁵ BK, rkp. 1308, bez pag.
- ⁴⁶ AGAD, MK, 410, s. 994; *Piscova Kniga Grodnienkiej Ekonomii (dalej PKGE)*, t. 1, Wilno 1881, s. 352, 355, 363, 367, 370, 373, 375.
- ⁴⁷ J. Wiśniewski, *Dzieje osadnictwa...*, s. 75.
- ⁴⁸ BCz, TN, IV, 860, s. 89, 90, 93.
- ⁴⁹ A. Boniecki, *Herbarz...*, t. 10, Warszawa 1907, s. 353.
- ⁵⁰ BLAN, F.4-35, dok. perg.
- ⁵¹ BCz, TN, IV, 860, s. 89; BCz, rkp. 1777, k. 275-276v.; B. Uniw. Wil., F. 57-533, 44, k. 217v-219.
- ⁵² Akty izdawajemye Vilenskoju Archeografičeskoju Komisjeju dlja Razbora Drevnich Aktov. (dalej AVAK), t. 1, Wilno 1865, s. 83.
- ⁵³ AGAD, MK, 412, k. 71; BK, rkp. 1308 bez pag.
- ⁵⁴ BCz, TN, IV, 860, s. 93.
- ⁵⁵ BCz, TN, IV, 860, s. 96, 100; R. Aftanazy, *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczpospolitej*, t. 4, Wrocław-Warszawa-Kraków 1993, s. 103-104.
- ⁵⁶ M. Baliński, T. Lipiński, *Starożytna Polska pod względem historycznym, jeograficznym i statystycznym opisana*, t. 3, Warszawa 1846, s. 258.
- ⁵⁷ SG t. 7, Warszawa 1886, s. 180.
- ⁵⁸ BCz, TN, IV, 860, s. 101.
- ⁵⁹ PSB, t. 30, Warszawa 1987, s. 276-283.
- ⁶⁰ AGAD, AR, 2170, k. 7.
- ⁶¹ BANU, I, 6014, s. 46.
- ⁶² A. Jobert, *Od Lutra do Mohyły*, Warszawa 1994, s. 232; E. Wyczawski, *Cerkiew wschodnia na terenie (Archi)diecezji Wileńskiej*, [w:] *Studia Teologiczne*, 5-6/1987-1988, s. 238.
- ⁶³ BK, rkp., 1308, bez pag.
- ⁶⁴ J. Wiśniewski, *Dzieje osadnictwa...*, s. 158.
- ⁶⁵ BCz, TN, IV, 860, s. 95.

⁶⁶ BK, rkp. 1308, bez pag.

⁶⁷ A. Czapska, *Centralny kościół...*, s. 473.

⁶⁸ J. Żmigrodzki, *Nowogródek...*, s. 31.

⁶⁹ BCz, rkp. 1777, k. 275-276v.; B. Uniw. Wil., F. 57-533,44, k. 217v-219.

⁷⁰ B. Uniw. Wil., F. 57-533, 44, k. 217v-219; BCz, rkp. 1777, k. 275-276v.

⁷¹ W. Wernerowa, Wstęp do *Opisy parafii dekanatu knyszyńskiego z roku 1784*, [w:] *Studia Podlaskie*, t. 1, Białystok 1990, s. 100.

⁷² S. Alexandrowicz, "Mappa szczegółna województwa podlaskiego" Karola de Perthées z 1795 r., [w:] *Studia Podlaskie*, t. 1, Białystok 1990, s. 93.

⁷³ W. F. Wilczewski, *Opisy parafii diecezji wileńskiej z roku 1784 – oryginały w zbiorach wileńskich*, [w:] *Białostoczczyzna* 1/1997, s. 79.

⁷⁴ LPAH, F. 694, 1/3994, k. 155-156

⁷⁵ *Opisy parafii dekanatu knyszyńskiego*, (oprac. W. Wernerowa), [w:] *Studia Podlaskie*, t. 1, Białystok 1990, s. 127.

⁷⁶ *Rękopiśmienne opisy parafii litewskich z 1784 roku. Dekanat grodzieński*, (oprac. W. Wernerowa) Warszawa 1994, s. 54.

⁷⁷ *Opisy parafii dekanatu augustowskiego z roku 1784*, (oprac. W. Wernerowa), [w:] *Studia Podlaskie*, t. 4, Białystok 1993, s. 166.

⁷⁸ Archiwum Diecezji Łomżyńskiej, Księgi Metrykalne Parafii Krasnybór (dalej ADŁ, KMPK), 4/1616.

⁷⁹ LPAH, F. 694, 1/3994, k. 155

⁸⁰ LPAH, SA, 4056, k. 52v.

⁸¹ W. Jemielity, *Parafia...*, s. 11; J. Maroszek, *Klasztory Podlasia. Źródła kultury i świadomości narodowej*, Białystok 1995, s. 31.; J. Rólkowski, *Trzydzieści lat mego pasterzowania w parafii sztabińskiej*, Łomża 1991, s. 7.

⁸² L. Postołowicz, Recenzja pracy Antoniego Mironowicza, *Podlaskie ośrodki i organizacje prawosławne w XVI i XVII wieku*, Białystok 1991, [w:] *Białostoczczyzna* 1/1992, s. 43; A. Mironowicz, *Wymuszona polemika*, [w:] *Białostoczczyzna* 2/1992, s. 45; L. Postołowicz, *W odpowiedzi A. Mironowiczowi i aneks do recenzji*, tamże, s. 47; W. Aleksiejuk, *W Krasnymborze – cerkiew czy kościół*, [w:] *Czasopis*, R. 3, nr 10, Październik 1992, s. 8.

⁸³ W. Jemielity, *Sanktuaria...*, s. 57.

⁸⁴ Cyt. za Cz. Parzych, *Korespondencja...*, s. 44.

⁸⁵ W. Jemielity, *Sanktuaria...*, s. 57.

⁸⁶ ADŁ, III, 12, bez pag.

⁸⁷ *Kościół i klasztor OO Dominikanów w Inflantach*, [w:] Pamiętnik Religijno-Moralny, R. 16, 1856, s. 150.; Wacław z Sulgostowa, *O cudownych obrazach w Polsce Przenajświętszej Matki Bożej. Wiadomości historyczne, bibliograficzne i ikonograficzne*, Kraków 1902, s. 340.

⁸⁸ BLAN, F. 4-35, dok. perg.

⁸⁹ A. Czapska, *Centralny kościół...*, s. 467.

⁹⁰ J. Maroszek, *Klasztory...*, s. 49.

⁹¹ M. Baliński, T. Lipiński, *Starożytna Polska...*, s. 621; *Encyklopedia powszechna*, t. 5, Warszawa 1861, s. 503; K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, t. 3, Lipsk 1839, s. 87; J. Żmigrodzki, *Nowogródek...*, s. 31.

⁹² J. Kurczewski, *Biskupstwo...*, s. 60.

⁹³ BLAN, F. 4-35.

⁹⁴ A. Połujański, *Kościół w Krasnymborze*, [w:] Wieniec, Pismo zbiorowe ofiarowane Stanisławowi Jachowiczowi, t. 2, Warszawa 1858, s. 372.

⁹⁵ *Kościół parafialny p.w. Zwiastowania N.M.P.*, oprac. T. Szyburska, PKZ Warszawa 1964, s. 19.

Płyta ta pierwotnie znajdowała się w lewej zakrystii jako zabezpieczająca wejście do krypty rodowej Chreptowiczów.

⁹⁶ ADŁ, III 12, bez pag.

⁹⁷ A. Boniecki, *Herbarz...*, s. 92.

⁹⁸ ADŁ, III, 12, bez pag.

⁹⁹ A. Dobroński, *Krasnybór i Dominikanie*, Białystok 1993, s. 9.

¹⁰⁰ A. Połujański, *Kościół w Krasnymborze...*, s. 372.

¹⁰¹ *Kościół i klasztor OO Dominikanów...*, s. 150.

¹⁰² W. Jemielity, *Sanktuaria...*, s. 57.

¹⁰³ J. Wiśniewski, *Dzieje osadnictwa...*, s. 201.

¹⁰⁴ A. Dobroński, *Krasnybór...*; J. M. Giżycki (Wołyniak), *Wiadomości o dominikanach prowincji litewskiej*, cz. 1, Kraków 1917, s. 122; H. Gwiazda, *Fundacje i fundatorzy klasztorów dominikańskich w Wielkim Księstwie Litewskim w latach 1648-1696*, [w:] *Studia nad historią dominikanów w Polsce 1222-1972*, t. 1, Warszawa 1975, s. 616, 624, 627, 637; J. Maroszek, *Klasztory...*, s. 31;

¹⁰⁵ ADŁ, III, 12, bez pag.

-
- ¹⁰⁶ Archiwum Parafialne w Krasnymborze (dalej APK), Dokumentacja konserwatorska, Warszawa 1986, s. 6.
- ¹⁰⁷ W. Jemielity, *Sanktuaria...*, s. 63.
- ¹⁰⁸ *Senoji Liteuvos Grafika XVI- XIX a.*, Vilnius 1995, s. 29.
- ¹⁰⁹ APK, Dokumentacja..., s. 4; W. Jemielity, *Sanktuaria...*, s. 73.
- ¹¹⁰ AVAK, t. XVII, Wilno 1890, s. 4.
- ¹¹¹ ADŁ, III, 12, bez pag.
- ¹¹² *Kościół i klasztor...*, s. 150.
- ¹¹³ E. Anuszkiewicz, *Sanktuarium w Krasnymborze*, [w:] *Martyria* 5/1998, s. 7.
- ¹¹⁴ A. Połujański, *Kościół w Krasnymborze*, s. 372.
- ¹¹⁵ A. Czapska, *Centralny kościół...*, s. 467.
- ¹¹⁶ BLAN, F. 4-35.
- ¹¹⁷ ADŁ, III, 12, bez pag.
- ¹¹⁸ J. Wiśniewski, *Dzieje osadnictwa...*, s. 157.
- ¹¹⁹ *Kościół parafialny...*, s. 5.
- ¹²⁰ A. Czapska, *Centralny kościół...*, s. 467.
- ¹²¹ ADŁ, III, 12.
- ¹²² Tamże; Ksiądz Witold Jemielity powołując się na to samo źródło, wymienia nieistniejące wówczas ołtarze: św. Piotra, św. Tomasza. (W. Jemielity, *Sanktuaria...*, s. 67.). Zaszła tu prawdopodobnie pomyłka, z obrazami tychże świętych wymienionymi przez inwentarz.
- ¹²³ ADŁ, III, 12, bez pag.
- ¹²⁴ A. Czapska, *Centralny kościół...*, s. 472, 473, 474.
- ¹²⁵ BCz, TN, IV, 860, s. 97
- ¹²⁶ ADŁ, III, 12, bez pag.
- ¹²⁷ *Kościół parafialny...*, s. 15; W. Tatarkiewicz, *O pewnej grupie kościołów polskich z początku XVII wieku*. [w:] *Sztuki Piękne*, R. 2, 1925-1926, s. 241.
- ¹²⁸ A. Czapska, *Centralny kościół...*, s. 478.
- ¹²⁹ J. Maroszek, *Dziedzictwo unii kościelnej w krajobrazie kulturowym Podlasia 1596-1996*, Białystok 1996, s. 8-11;
- ¹³⁰ SG. t. 5, Warszawa 1882, s. 640; J. Wiśniewski, *Dzieje osadnictwa...*, s. 155; A. Mironowicz, *Podlaskie ośrodki...*, s. 268.
- ¹³¹ J. Maroszek, *Dziedzictwo unii...*, s. 8.

¹³² BK, rkp. 1308, bez pag.

¹³³ BLAN, F. 4-35, dok. perg.

¹³⁴ A. Czapska, *Centralny kościół...*, s. 475.

¹³⁵ BCz, TN, IV, 860, s. 89; B. Uniw. Wil., F. 57-533, 44, k. 217v-219.

¹³⁶ ADŁ, III, 12, bez pag.

¹³⁷ J. Kurczewski, *Stan kościołów parafialnych w diecezji wileńskiej po najściu nieprzyjacielskim 1655-1661*, [w:] Litwa i Ruś. t. 2, z. 1, 1912, s. 61; tenże, *Biskupstwo...*, s. 178

¹³⁸ ADŁ, III, 12, bez pag.

¹³⁹ W. Jemielity, *Sanktuaria...*, s. 60.

ISBN 83-904280-5-9

Regionalny Ośrodek Studiów i Ochrony
Środowiska Kulturowego w Białymstoku.
Wydanie I. Nakład 500 egz. Białystok 2000.

Na pierwszej stronie okładki:

Cudowny obraz Matki Boskiej Krasnoborskiej
fot.: Romuald Augustynowicz, 1998.
Ze zbiorów ROSiOŚK w Białymstoku

Na czwartej stronie okładki:

Cudowny obraz Matki Boskiej Krasnoborskiej,
drzeworyt (18,8x14,7) autorstwa Pawła Floriana
Piotrowicza z 1675 roku.
Ze zbiorów Litewskiej Akademii Sztuk
Pięknych w Wilnie.

Projekt graficzny i opracowanie
techniczne

ROSiOŚK Białystok

Materiały Słownika
Historyczno-Geograficznego Podlasia

ISBN 83-904280-5-9

4

8748p

WIOSZ JEST PANNO PRAWDIWNO
PRAWDIWIM OYCEM, BOGA RODZISZ
KTOREGO DUG JEST
BECZYNASZ, MODE &c.

WIOSZ JEST PANNO PRAWDIWNO
PRAWDIWIM OYCEM, BOGA RODZISZ
KTOREGO DUG JEST
BECZYNASZ, MODE &c.
WIOSZ JEST PANNO PRAWDIWNO
PRAWDIWIM OYCEM, BOGA RODZISZ
KTOREGO DUG JEST
BECZYNASZ, MODE &c.